

Sylvia Wilczyńska-Aleksandrowicz

INSPIRATIONS AND DIFFICULTIES IN SCHOOL REALITY IN THE CONTEXT OF PERSONALISTIC PEDAGOGY

Inspiracje i trudności w rzeczywistości szkolnej w kontekście pedagogiki personalistycznej

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2533-0316> E-mail: sylvia.wilczynska@ukw.edu.pl

DOI: <https://doi.org/10.62266/PK.1898-3685.2024.34.27>

Wprowadzenie

Rzeczywistość szkolna jest przestrzenią, która może dostarczać inspiracji oraz ukazywać trudności z jakimi spotyka się wychowawca. W celu poznania inspiracji i trudności w rzeczywistości szkolnej wykorzystano teksty zastane – dzienniki praktyk opracowane przez studentów po zrealizowaniu praktyki w klasach I-III szkoły podstawowej. Wyniki przeprowadzonych badań zwracają uwagę na założenia pedagogiki personalistycznej. Studenci w swoich obserwacjach i refleksjach dostrzegli inspiracje i trudności związane z osobą nauczyciela, osobą ucznia, relacjami między nimi, atmosferą w klasie, podejściem do ucznia.

Jako kontekst dla formułowania wniosków z przeprowadzonych badań wybrano pedagogikę personalistyczną z uwagi na sytuujące się na jej gruncie kategorie oraz ze względu na cel nadrzędny wynikający z przyjęcia założeń personalizmu, którym jest wszechstronny rozwój osoby ludzkiej¹. Podstawa programowa kształcenia ogólnego uwzględnia to założenie. Wśród celów kształcenia ogólnego w szkole podstawowej zostaje wymieniony wszechstronny rozwój osobowy ucznia. Celem edukacji wczesnoszkolnej uczyniono wspieranie całościowego rozwoju dziecka². Realizacja tych celów tworzy podwaliny pod uzdalnianie wychowanka do przejęcia kierownictwa nad własnym rozwojem, co stanowi z kolei najwyższy cel wychowania na gruncie pedagogiki personalistycznej³. Wspomaganie wychowanka w jego rozwoju wymaga sprzyjającego otoczenia. Artykuł stanowi próbę wglądu w tę rzeczywistość, w której spotykają się wychowanek i wychowawca. Zaprezentowane inspiracje wsparto myślą Jana Pawła II, którą uczyniono także kierunkiem poszukiwania rozwiązań dla ukazanych trudności.

1. Pedagogika personalistyczna

Personalizm odnosi się do koncepcji filozoficznych, których punktem wspólnym jest postrzeganie osoby jako bytu autonomicznego. Pojmuje się ją w ich zakresie jako wolną, odpowiedzialną, świadomą i posiadającą wolę⁴. W wymiarze edukacyjnym personalizm wyznacza określone kierunki dotyczące postrzegania człowieka oraz wychowania. Człowiek to osoba, jest niepowtarzalny, rozumny, zdolny do miłości, samodzielny w swoim istnieniu, odpowiedzialny za to, co uczyni, za wybory, których dokona. Cechuje go godność i autonomia w kierowaniu sobą. Wychowanie na gruncie pedagogiki personalistycznej oznacza wspomaganie dziecka na drodze do pełni człowieczeństwa, w perspektywie wspólnego dobra, z szacunkiem dla jego osoby i uznaniu jej autonomii⁵.

Wśród podstawowych kategorii pedagogiki personalistycznej Marian Nowak⁶ wymienia pojęcie osoby, wspólnoty, zaangażowania, spotkania. Personalizm odwołuje się do myślenia

---

¹ M. Nowak, *Pedagogika personalistyczna*, [w:] *Pedagogika*, red. Z. Kwieciński, B. Śliwerski, PWN, Warszawa 2021, s. 505.

² Dz.U.2017 Nr 2, poz. 356, s. 11, 16.

³ M. Nowak, *Pedagogika personalistyczna*, [w:] *Pedagogika*, op. cit., s. 507.

⁴ J. Dębowski, *Mały słownik etyczny*, Branta, Bydgoszcz 1994, s. 167.

⁵ K. Chałas, A. Maj, *Encyklopedia aksjologii pedagogicznej*, Polwen, Radom 2016, s. 12.

⁶ M. Nowak, *Pedagogika personalistyczna*, [w:] *Pedagogika*, op. cit., s. 489-490.

zarówno egzystencjalnego jak i antropologicznego. Osoba jest jedyna, a także jest dla, może się doskonalić egzystując w społeczności i historii, żyjąc we wspólnocie⁷. Człowiek jest osobą, bytem którego struktura ma charakter materialno-duchowy. Osoba ludzka jest bytem rozumnym, samostanowiącym o sobie oraz zdolnym do poszukiwania i poznawania prawdy we wrażliwości na dobro⁸. Wspólnota, w której może rozwijać się osoba różni się od społeczności. Społeczność oznacza zbiorowość powstałą z powodów racjonalnych, zorientowaną na osiągnięcie pewnego celu. Kategoria wspólnoty zaś eksponuje znaczenie relacji. Są to relacje „z serca do serca”, „od osoby do osoby”. Każda z osób we wspólnocie jest aktywna. Komunikują się wzajemnie w dialogu⁹. Tylko w bliskich relacjach międzyludzkich człowiek może w pełni się realizować. Jako osoba jest bytem także dla innych. Zgodne współdziałanie pozwala na aktualizację osobowych możliwości. Charakteryzuje się ono zrozumieniem, serdecznością, zaufaniem, wrażliwością, gotowością do działania dla wspólnego dobra. Wspólnota umożliwia konstruktywny rozwój. W niej osoba może okazywać innym ludziom szacunek, miłość, samodoskonalić się¹⁰. Zaangażowanie zaś na gruncie podejścia egzystencjalnego rozumiane jest za Januszem Tarnowskim jako powiązane z wolnym wyborem oddanie się osobie czy sprawie. W perspektywie personalizmu chrześcijańskiego kategoria ta dotyczy rozpoznawania sytuacji wychowanka, czynników, które ją warunkują. Opiera się na zrozumieniu jego trosk i dążeń składających się na aktualną sytuację egzystencjalną¹¹. Zaangażowanie umożliwia urzeczywistnienie spotkania w pełni¹². Prawdziwe spotkanie wymaga czegoś więcej niż zetknięcia się ze sobą ludzi. Istotne są odpowiednie warunki, atmosfera czy stan psychiczny spotykających się osób. Janusz Tarnowski podkreśla, iż spotkanie w egzystencjalnym sensie możliwe jest dopiero przy dotarciu do duchowej sfery drugiego człowieka. Jego zdaniem prawdziwe spotkanie może przeobrazić ludzkie życie. Droga do niego prowadzi przez sferę zarówno fizyczną jak i psychiczną¹³.

Relacja wychowanka i wychowawcy na gruncie personalizmu jest relacją dwupodmiotową¹⁴. Bez uznania, że uczeń jest osobą nie będzie możliwe wychowanie zgodne z założeniami pedagogiki personalistycznej. To z kolei warunkuje relacje jakie między nimi zachodzą. Personalizm zakłada okazywanie szczerego uznania wychowankowi jako osobie ludzkiej, traktowanie go podmiotowo, z szacunkiem, tworzenie przestrzeni dla wyrażania myśli oraz uczuć, dla ponoszenia odpowiedzialności, rozumienia jego praw i obowiązków w perspektywie wspólnego dobra. Wychowawca postrzega wychowanka jako rozumnego, odpowiedzialnego, wolnego, posiadającego godność. Wychowanek zaś przy wsparciu nauczyciela może dążyć do urzeczywistniania własnego potencjału dobra. Odzwierciedla on bowiem sobą „coś z obrazu i podobieństwa Boga”. Nauczyciel, który potrafi zobaczyć w wychowanku osobę ludzką spotyka się z jego zrozumieniem, nawiązuje z nim głębsze relacje, tworzy przestrzeń dla jego zaangażowania¹⁵. Zaangażowanie zaś w relacji wychowanków i wychowawcy jest istotne, gdyż umożliwia urzeczywistnienie spotkania rozumianego w ujęciu egzystencjalnym.

Podstawowe kategorie pedagogiki personalistycznej określają kierunek dążeń edukacyjnych. Założenia personalizmu akcentują autonomiczną wartość osoby ludzkiej, co przekłada się na postrzeganie osoby wychowanka jak i osoby nauczyciela. Szkolna klasa staje się miejscem, gdzie tworzona może być przestrzeń do zaangażowania oraz do rzeczywistego spotkania

---

⁷ Tamże, s. 490-491.

⁸ M. Łobocki, *W trosce o wychowanie w szkole*, Impuls, Kraków 2007, s. 17-18.

⁹ M. Nowak, *Pedagogika personalistyczna*, [w:] *Pedagogika*, op. cit., s. 491.

¹⁰ M. Łobocki, *W trosce o wychowanie w szkole*, op. cit., s. 20-21.

¹¹ M. Nowak, *Pedagogika personalistyczna*, [w:] *Pedagogika*, op. cit., s. 491-492.

¹² S. Chrobak, K. Frejusz, *Pedagogika zaangażowania. Teoria i praktyka wychowania w ujęciu Janusza Tarnowskiego*, [w:] *Polska Myśl Pedagogiczna*, nr 4, 2018, s. 232.

¹³ M. Nowak, *Pedagogika personalistyczna*, [w:] *Pedagogika*, op. cit., s. 492.

¹⁴ Tamże, s. 505-506.

¹⁵ M. Łobocki, *W trosce o wychowanie w szkole*, op. cit., s. 22-27.

tych podmiotów edukacji. Tak rozumiane spotkanie może stopniowo przeobrażać życie wychowanka i powoli zbliżać go do przejmowania kierownictwa nad własnym rozwojem. Tworzenie takiej przestrzeni wymaga jednak sprzyjających warunków, atmosfery życzliwości, nawiązania między nimi głębszej relacji, opartej na szacunku i dialogu.

2. Pedagogika personalistyczna w myśli Karola Wojtyły – Jana Pawła II

Wzbogaceniem eksploracji teoretycznej dotyczącej pedagogiki personalistycznej uczyniono myśl Jana Pawła II. Koncepcja Ojca Świętego oparta na chrześcijaństwie i filozofii personalistycznej eksponuje istotę odniesienia do drugiej osoby. Dopełnia dociekania dotyczące budowania przestrzeni szkolnej na gruncie pedagogiki personalistycznej.

Personalizm Karola Wojtyły odzwierciedlają jego słowa ukazujące normę personalistyczną. Uzasadnia ona przykazanie Ewangelii dotyczące miłowania osób. Słowa te wskazują jak odnosić się do drugiego człowieka: „osoba jest takim dobrem, że właściwe i pełnowartościowe odniesienie do niej stanowi tylko miłość”¹⁶. To wezwanie do miłości jest fundamentem bycia ze sobą osób ludzkich. Jan Paweł II pełnię afirmacji samego siebie widzi w dawaniu siebie. Godność osoby ludzkiej wyraża się w urzeczywistnianiu miłości, w odpowiedzialności za siebie i odpowiedzialności za drugiego człowieka¹⁷. Bycie ze sobą w miłości postrzegam na gruncie pedagogiki personalistycznej jako podstawę wspólnego życia i działania wychowanków i wychowawcy w rzeczywistości szkolnej.

Papież zauważa trudności spotykające wychowawców. Wychowanie nazywa drogą miłości, na której wyeksponowana zostaje potrzeba altruistycznej motywacji. Podkreśla, że uczniowie poszukują wzorów, przykładu dla własnego życia, przewodnika. Potrzebują wrażliwych wychowawców, wspierających, ukazujących jak przezwyciężać smutek i osamotnienie¹⁸. Zgodnie z tym przesłaniem jak i ujęciem osoby ludzkiej w dorobku Karola Wojtyły, wychowawca pełni bardzo ważną funkcję jaką jest zapewnienie sprzyjającego środowiska, w którym może doskonalić się wychowanek. Jednocześnie w rzeczywistości tej nie powinno zabraknąć osobowego wzoru wychowawcy, przykładu, z którego wychowankowie mogliby czerpać.

Karol Wojtyła podkreśla, że wspólnota powstaje jako relacja istniejąca między podmiotami, kształtowana „we wzajemnej afirmacji transcendentnej wartości osoby”¹⁹. Wejście w taką relację z innymi osobami, w której nie traci ona własnej podmiotowości i w której może spełniać siebie w uznaniu człowieczeństwa innych rozumiane jest jako uczestnictwo. Kategoria ta, istotna w dorobku Ojca Świętego, pojmowana jest przez niego jako pewna zdolność, właściwość osoby, dzięki której osiąga ona pełnię człowieczeństwa²⁰. Karol Wojtyła uczestnictwo rozumie jako to „co odpowiada transcendencji osoby w czynie wówczas gdy ten czyn jest spełniany *wspólnie z innymi*”²¹. Wychowanie zaś Jan Paweł II nazywa „wspólnym uczestnictwem w prawdzie i miłości”. Na gruncie jego myśli pedagogicznej podkreśla się wychowanie do prawdy, do wolności oraz we spólnocie. Wychowanie w prawdzie urzeczywistnia się poprzez uczestnictwo. Prawda stanowi podstawę relacji międzyludzkich. Jej poszukiwanie odbywa się w dialogu, poprzez kompromisy. Uznana zostaje transcendencja poznania – prawda nie jest niczyją własnością. Uwzględnia się niepowtarzalność podmiotów, a więc drogi dochodzenia do prawdy mogą być różne. W odniesieniu do prawdy budowana jest psychiczna jak i duchowa

---

¹⁶ K. Wojtyła, *Miłość i odpowiedzialność*, Wyd. Towarzystwa Naukowego KUL, Lublin 1986, s. 42-43.

¹⁷ K. Wrońska, *Osoba i wychowanie. Wokół personalistycznej filozofii wychowania Karola Wojtyły, Jana Pawła II*, Wyd. Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2000, s. 49.

¹⁸ W. Drzeżdżon, *Wokół personalistycznej koncepcji wychowania Jana Pawła II*, [w:] *Język - szkoła - religia*, nr 3, 2008, s. 108-109.

¹⁹ K. Wojtyła, *Filozof i papież. Wybór tekstów*, Oficyna Naukowa, Warszawa 2009, s. 241, 253.

²⁰ K. Wrońska, *Osoba i wychowanie. Wokół personalistycznej filozofii wychowania Karola Wojtyły, Jana Pawła II*, op. cit., s. 54.

²¹ K. Wojtyła, *Osoba i czyn oraz inne studia antropologiczne*, Wyd. Towarzystwa Naukowego KUL, Lublin 2000, s. 309.

bliskość podmiotów wychowania²². Jan Paweł II dostrzegając trudy wychowania ukazuje uniwersalną jego wizję opartą na afirmacji osoby ludzkiej, przyjęciu jej godności i uznaniu jej niepowtarzalności. Myśl pedagogiczna Ojca Świętego osadzona w personalistycznej filozofii chrześcijańskiej i antropologii eksponuje znaczenie wychowania jako służącego ucłowieczeniu człowieka. Koncepcja ta zakłada, że każdy jest inny, do każdego wychowanka podchodzić trzeba więc indywidualnie. Najważniejszy jest człowiek oraz autorytet moralny wychowawcy. Ma on tworzyć warunki do wprowadzania w świat wartości takich jak dobro, prawda, miłość czy odpowiedzialność, która pozostaje w ścisłym związku z wolnością²³. Przekładając przesłanie Karola Wojtyły na rzeczywistość szkolną jako przestrzeń dla urzeczywistnienia się wspólnoty, istotną staje się relacja między nauczycielem i uczniem.

Relacje z innymi ludźmi mają w ujęciu Ojca Świętego szczególne znaczenie. Pisze on, że „człowiek spełnia się *poprzez drugich*, urzeczywistnia siebie żyjąc *dla drugich* – w czym właśnie najbardziej dochodzi do głosu nie tylko przekraczanie siebie ku innym, ale także przerastanie siebie”²⁴. Człowiek może się doskonalić dzięki relacjom z innymi, prawdziwie się rozwijać. Osobista relacja jaka zachodzi między uczniem i wychowawcą jest bardzo ważna dla poszukiwania przez wychowanka własnego powołania. Urzeczywistnia się we wspólnych rozmowach, spotkaniach. Ojciec Święty akcentuje uczestnictwo wychowawcy w życiu swoich wychowanków. Relacja ta budowana jest na zainteresowaniu trudnościami jakie napotykają uczniowie, poznawaniu ich poglądów, wspólnym rozważaniu dotyczącym różnych aspektów życia. Wychowawca zgodnie z myślą Jana Pawła II ma być przyjacielem, dojrzałym oraz odpowiedzialnym, wskazującym drogi i rozwiązania w perspektywie wspólnego dobra, wyjaśniającym problemy. Cechuje go roztropność, życzliwość, a także stanowczość, kiedy wymaga tego sytuacja. Relacja ta opiera się na „pedagogicznej obecności”, w której wychowawca odbierany jest przez wychowanków jako przyjaciel, brat czy ojciec²⁵. Relacja między uczniem a wychowawcą wskazana przez Ojca Świętego umożliwia wychowankom rozwój w atmosferze życzliwości, uznania ich godności i indywidualności.

Zgodnie z założeniami pedagogiki personalistycznej rzeczywistość szkolna wymaga tworzenia przestrzeni, w której osoba może się stopniowo doskonalić. Wychowanie zaś jako uczestnictwo w miłości, w prawdzie, wymaga życzliwej atmosfery i odpowiedniego podejścia do wychowanka. Jako osoba niepowtarzalna ma on prawo poszukiwać prawdy w indywidualny sposób. W osobie wychowawcy upatruje się wzoru do naśladowania, przewodnika oraz przyjaciela, który wprowadza w świat wartości, wspomaga w dążeniu do pełni człowieczeństwa. Jest to możliwe dzięki bliskości, nawiązaniu głębszej relacji między wychowankami a wychowawcą.

3. Założenia metodologiczne

Przeprowadzone badania sytuują się w metodologii teorii ugruntowanej. Jakościowe podejście badawcze wsparto ilościową analizą danych. Wykorzystano teksty zastane jako metodę gromadzenia danych. Zebrany materiał poddano analizie jakościowej obejmującej kodowanie i kategoryzację. Dodatkowo zastosowano analizę treści w podejściu ilościowym. Kwantyfikacja danych dotyczy zliczenia częstości wskazań w poszczególnych kategoriach. Z uwagi na charakter badań nie stawiano hipotez. Celem badań było poznanie inspiracji i trudności w rzeczywistości szkolnej wskazywanych przez studentów po zrealizowaniu praktyki w klasach I-III szkoły podstawowej dokumentujących się w sporządzonych przez nich dziennikach praktyk.

---

²² W. Starnawski, *Wprowadzenie do pedagogicznej myśli Karola Wojtyły–Jana Pawła II*, [w:] *Roczniki Nauk Społecznych*, t. 33, z. 2., 2005, s. 19-25.

²³ W. Drzeżdżon, *Wokół personalistycznej koncepcji wychowania Jana Pawła II*, op. cit., s. 104-106.

²⁴ K. Wojtyła, *Osoba i czyn oraz inne studia antropologiczne*, op. cit., s. 489.

²⁵ W. Drzeżdżon, *Wokół personalistycznej koncepcji wychowania Jana Pawła II*, op. cit., s. 109-110.

Badanie przeprowadzono w 2023 roku po ukończeniu praktyk realizowanych przez studentów w roku akademickim 2022/2023.

Materiał badawczy stanowiły refleksje oraz obserwacje studentów zawarte w opracowanych przez nich dziennikach praktyk. Wykorzystano dzienniki praktyk przygotowane przez 61 studentów studiów stacjonarnych (42) i niestacjonarnych (19). Dzienniki praktyk opracowane zostały przez studentów trzeciego roku kierunku pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy. Zrealizowana przez studentów w wymiarze 15 godzin w klasach I-III praktyka wychowawczo-dydaktyczna zakończona została opracowaniem dzienników praktyk. Praktyka realizowana była głównie w drugiej połowie roku akademickiego 2022/2023, na terenie województwa kujawsko-pomorskiego (39 placówek), pomorskiego (3 placówki), wielkopolskiego (2 placówki) oraz warmińsko-mazurskiego (1 placówka). Niektórzy studenci realizowali praktyki w tych samych szkołach podstawowych na terenie województwa kujawsko-pomorskiego.

4. Wyniki badań własnych

Z uwagi na przyjętą metodologię teorii ugruntowanej kategorii utworzone zostały w oparciu o dokumentujące się w tekstach zastanych dane. W podejściu tym nie wykorzystuje się przyjętych wcześniej kategorii. Są one tworzone na podstawie danych²⁶. Wybrano pięć kategorii, które można usytuować w pedagogice personalistycznej. Są to: osoba nauczyciela, osoba ucznia, relacja nauczyciela i ucznia, atmosfera w klasie, podejście do ucznia. Wyniki przeprowadzonych badań wskazują inspiracje i trudności w rzeczywistości szkolnej - klasach I-III dokumentujące się w sporządzonych przez studentów dziennikach praktyk. Zaprezentowane zostają w ujęciu tabelarycznym oraz na wykresie. Tabela 1 prezentuje liczbę wskazań dla każdej z kategorii.

Tabela 1. Inspiracje i trudności w rzeczywistości szkolnej

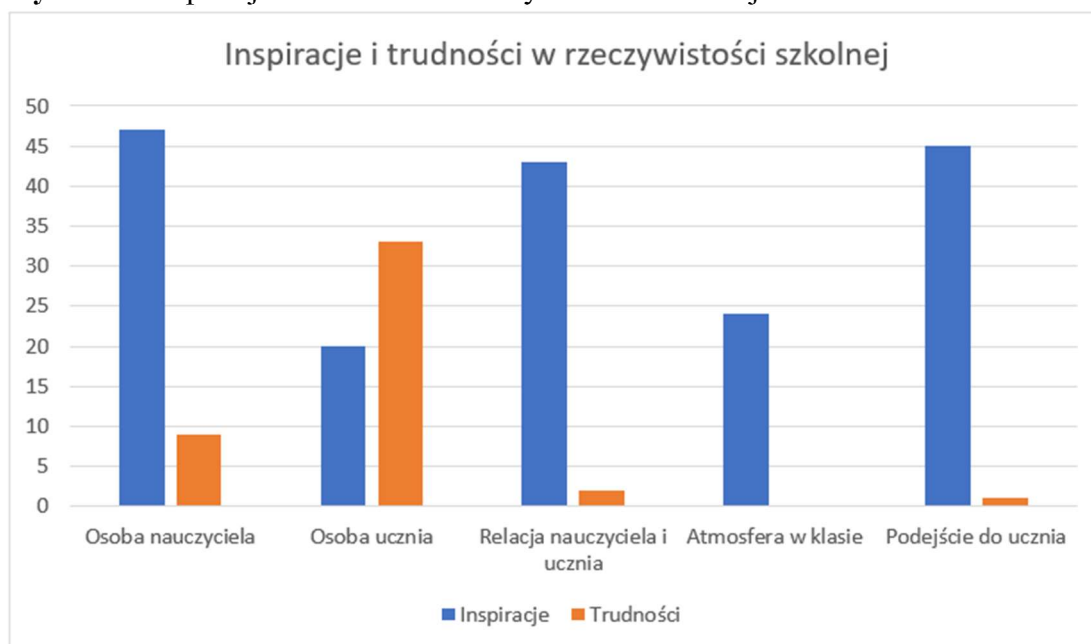
Kategoria	Inspiracje		Trudności	
	Liczba wskazań	%	Liczba wskazań	%
Osoba nauczyciela	47	77,10	9	14,75
Osoba ucznia	20	32,78	33	54,10
Relacja nauczyciela i ucznia	43	70,50	2	3,28
Atmosfera w klasie	24	39,34	0	0
Podejście do ucznia	45	73,77	1	1,64

Źródło: badania własne.

Wyniki przeprowadzonych badań dokumentują największą liczbę wskazań dokonanych przez studentów w zakresie inspiracji w kategorii osoba nauczyciela, kolejno mniej w kategoriach podejście do ucznia, relacja nauczyciela i ucznia, atmosfera w klasie oraz najmniejszą – w kategorii osoba ucznia. Najwięcej wskazań w zakresie trudności dokumentuje się w kategorii osoba ucznia, kolejno mniej w kategoriach osoba nauczyciela, relacja nauczyciela i ucznia, podejście do ucznia. Nie odnotowano żadnego wskazania w zakresie trudności dla kategorii atmosfera w klasie. Wyniki przeprowadzonych badań zaprezentowano także na wykresie 1.

²⁶ K. Charmaz, *Teoria ugruntowana. Praktyczny przewodnik po analizie jakościowej*, PWN, Warszawa 2013, s. 63-65.

Wykres 1. Inspiracje i trudności w rzeczywistości szkolnej

Źródło: badania własne.

Jak wynika z danych zawartych w tabeli 1 oraz zaprezentowanych na wykresie 1 studenci wskazywali więcej inspiracji niż trudności we wszystkich kategoriach z wyjątkiem kategorii osoba ucznia. Jest to jednocześnie kategoria, w której wskazano najwięcej trudności i najmniej inspiracji.

Odnotowano 47 wskazań w zakresie inspiracji dla kategorii osoba nauczyciela. Wymienione zostały następujące powtarzające się określenia: pomysłowość nauczyciela; charyzma; kreatywność; elastyczność; empatia; cierpliwość; zachowanie spokoju; troskliwość; ciepło; otwartość; konsekwencja; miłość do dzieci; wyrozumiałość; uśmiech; radość; umiejętność przyznania się do błędu; rozwiązywanie konfliktów; pasja; powołanie; zaangażowanie; poczucie spełnienia; odpowiedzialność. Trudności związane z kategorią osoba nauczyciela wskazano 9 razy. Spostrzeżenia te dotyczyły braku cierpliwości u nauczyciela, stosowania doniosłego tonu oraz poczucia niemocy w trakcie pracy z uczniem ze zdiagnozowanymi lub niezdiagnozowanymi trudnościami.

Dla kategorii osoba ucznia w zakresie inspiracji padło 20 wskazań. Wymieniano: wdzięczność uczniów; radość; chęć do odpowiedzi; chęć do współpracy; chęć do nauki; otwartość; twórczość; ciekawość świata; wzajemną pomoc uczniowską; empatię; pomysłowość; kreatywność; zaufanie ze strony uczniów; chęć nawiązywania kontaktu; oddanie; sympatię. W zakresie trudności w kategorii osoba ucznia odnotowano 33 wskazania. Wśród wymienionych spostrzeżeń odnotowano: sprawianie sobie przykrości przez dzieci; kłótnie; bójki; konflikty między uczniami; trudne zachowania dzieci, w tym z niezdiagnozowanymi lub zdiagnozowanymi trudnościami; frustrację; płacz; złość; używanie wulgaryzmów; niebezpieczne zachowania uczniów w klasie; ryzykowne zachowania uczniów podczas przerw; trudności z odpowiedzialnością; konieczność wielokrotnego upominania uczniów; ciągłe przypominanie uczniom zasad; brak wiary we własne siły; nieśmiałość związaną z poproszeniem o pomoc; zmęczenie; trudności ze skupieniem uwagi.

Dla kategorii relacja nauczyciela i ucznia padły 43 wskazania ukazujące inspiracje. Wskazywano: wzajemne dowartościowywanie; oparcie w nauczycielu; więź między nauczycielem a uczniem; wzajemne okazywanie szacunku i troski; komunikację na równi; wspólne poszukiwanie rozwiązań; dialog z uczniami; relację, w której każdy uczeń ma prawo głosu i wyboru; przestrzeń do dyskusji; wzajemną pomoc; wspólne ustalanie zasad; wysłuchanie

ucznia i pytanie o jego zdanie; zaufanie i empatię w relacji nauczyciel – uczeń; bliskie i wspierające relacje. Trudności dla kategorii relacja nauczyciela i ucznia wskazano 2 razy. Były to spostrzeżenia odnoszące się do braku bliskości ze strony dorosłego oraz do braku okazania wsparcia w sytuacji gdy uczeń reaguje płaczem.

W zakresie inspiracji dla kategorii atmosfera w klasie padły 24 wskazania. Spostrzeżenia te dotyczyły: życzliwej atmosfery, rodzinnej, ciepłej; przyjaznego środowiska sprzyjającego uczeniu się. Wskazań w zakresie trudności dla kategorii atmosfera w klasie nie odnotowano.

Dla kategorii podejście do ucznia padło 45 wskazań ukazujących inspiracje. Były to następujące powtarzające się spostrzeżenia: indywidualne podejście do ucznia; indywidualne podejście do potrzeb i zainteresowań ucznia; dostosowanie pracy do tempa ucznia, do jego potrzeb i możliwości; budowanie motywacji; zachęcanie do wzajemnego doceniania się uczniów; wspieranie słabych stron i pielęgnowanie mocnych stron ucznia; pobudzanie pasji do nauki; pobudzanie do samodzielnego myślenia, do samodzielnego zdobywania wiedzy; rozwijanie zrozumienia dla niepowodzeń koleżanek i kolegów z klasy oraz zwracanie uwagi na dostrzeżenie ich mocnych stron. Odnotowano 1 wskazanie dotyczące trudności w kategorii podejście do ucznia. Wskazano brak zwracania uwagi na indywidualne tempo pracy ucznia.

Wnioski

Najwięcej wskazań w zakresie inspiracji padło dla kategorii osoba nauczyciela. Obok osoby ucznia w rzeczywistości szkolnej jest ona szczególnie ważna gdyż tworzy przestrzeń, w której może doskonalić się wychowanek. Ojciec Święty podkreśla, że uczniowie poszukują wzoru do naśladowania, przewodnika w osobie wrażliwego, wspierającego wychowawcy, życzliwego i stanowczego. Ważny jest jego autorytet. Wskazane przez studentów w zakresie inspiracji cechy osobowe nauczyciela przekładają się na obraz wychowawcy godnego naśladowania. Wyniki badań przeprowadzonych przez Annę Jakubowicz-Bryx pokazują, że czynnikami odpowiadającymi za budowanie autorytetu nauczyciela na gruncie edukacji wczesnoszkolnej są akceptacja i pochwalanie zachowań naśladowczych u uczniów. Jak zauważa ona za Eugenią Iwoną Laską źródła autorytetu wyznaczone są przez wartości niematerialne, przez ideały pedagogiczne. Wymienione wśród nich zostają, oprócz efektywności nauczania, osobowość nauczyciela, jego charyzma oraz empatia, a także otwartość na ucznia²⁷. Zgodnie ze słowami Jana Pawła II wychowankom trzeba ukazać wzór, taki który będą chcieli naśladować znajdując w swoim nauczycielu autorytet.

Kategorią, dla której padło najwięcej wskazań w zakresie trudności jest osoba ucznia. Kwestię tę warto rozważyć uwzględniając wiek rozwojowy dzieci będących na etapie edukacji wczesnoszkolnej. Rudolph Schaffer, przedstawiciel psychologii rozwojowej, podaje, że rozwój emocjonalny pozostaje w związku z rozwojem poznawczym. Dziecko nie jest w stanie ocenić własnego zachowania do czasu osiągnięcia zdolności spojrzenia na siebie w obiektywny sposób. Dzieci w wieku wczesnoszkolnym przejawiają jeszcze ograniczenia w zakresie myślenia hipotetycznego i abstrakcyjnego. Dziecięcy egocentryzm postrzegany jako niezdolność do rozumienia, że inni mogą pojmować rzeczy w odmienny sposób zanika gdy dziecko jest w wieku szkolnym. Biorąc pod uwagę Piagetowską teorię rozwoju poznawczego, wraz z rozpoczęciem wieku wczesnoszkolnego mija stadium przedoperacyjne i rozpoczyna się stadium operacji konkretnych, w którym rozwija się myślenie logiczne. Dzieci są zdolne do rozwiązywania problemów, jednak odbywa się to w oparciu o przedmioty konkretne. Jest to, jak podaje Schaffer, pewien ideał. Zauważyć trzeba, że dzieci rozwijają się bardzo różnie, w związku z czym mogą pojawić się odstępstwa od tego ideału. Należy więc bardzo dokładnie przyjrzeć się przyczynom zaburzeń w funkcjonowaniu emocjonalnym, które mogą dotyczyć czynników biologicznych,

---

²⁷ A. Jakubowicz-Bryx, *Zdobycie i budowanie autorytetu przez nauczycieli wczesnej edukacji*, [w:] *Roczniki Pedagogiczne*, t. 6, nr 2, 2014, s. 83-96.

środowiskowych czy interpersonalnych²⁸. Implikacją dla praktyki szkolnej jest zwrócenie uwagi na wiek rozwojowy ucznia i potrzebę wspomagania go nie tylko w obszarze rozwoju poznawczego, ale także emocjonalnego oraz społecznego. Każdemu dziecku, jako osobie ludzkiej, niepowtarzalnej, należy przyjrzeć się w indywidualny sposób, pełen szacunku, zrozumienia i życzliwości.

Studenci wskazywali także cechy osobowe ucznia, odebrane jako inspiracja. Uwzględnianie perspektywy pedagogiki personalistycznej przekłada się na tworzenie określonej atmosfery, relacji i podejścia do ucznia, które sprzyjają jego rozwojowi w poczuciu bezpieczeństwa, życzliwości i szacunku, na drodze do wspólnego dobra. Indywidualne podejście do każdego ucznia, z uznaniem jego niepowtarzalności, autonomii i godności, bycie ze sobą w bliskich, wspierających relacjach może sprawić, że wychowankowie będą się doskonalić ukazując swoje najlepsze cechy. Wśród obserwowanych przez studentów trudności padły nieliczne wskazania dotyczące trudności w zakresie relacji nauczyciela z wychowankami i podejścia do ucznia. Odpowiedzią na wskazane trudności jest akcentowana w myśli pedagogicznej Ojca Świętego afirmacja osoby ludzkiej, osoby wychowanka jak i siebie jako wychowawcy, a wraz z nią świadomość ponoszonej odpowiedzialności – za siebie i wychowanków. We wzajemnym zrozumieniu, szacunku, głębszych relacjach z wychowankami, w uznaniu indywidualnych dróg dotarcia do prawdy, w dialogu i przez kompromis, poprzez przygotowanie przestrzeni do rozmów i spotkań może doskonalić się zarówno wychowanek jak i sam wychowawca. Myśl pedagogiczna Ojca Świętego stanowi także kierunek rozważań trudności związanych z osobą nauczyciela. Jako osoba ludzka może on się ciągle rozwijać. Widząc i akceptując swoje niedoskonałości bądź znając trudności, które może na swojej drodze spotkać, postulatem jest stała praca nad sobą samym. Wymaga tego wezwanie Ojca Świętego do stawania się wzorem dla wychowanków. Jan Paweł II wskazuje jak przezwyciężać trudności, budować relacje i właściwe podejście do wychowanków. Relacja, w której wychowawca jest dojrzałym, odpowiedzialnym przewodnikiem na drodze do wspólnego dobra wymaga od niego wypracowania u siebie roztropności i stanowczości, by móc przewodzić na tej drodze innym. Wymaga ona uznania na nowo jak niepowtarzalną osobą jest wychowanek i przyjęcia, że jedynym właściwym odniesieniem do niego jest podejście z miłością. Wymaga uczestnictwa w miłości i prawdzie, dzięki któremu osiągnąć można pełnię człowieczeństwa. Implikacją dla praktyki szkolnej przyjętą na gruncie pedagogiki personalistycznej jest uznanie autonomii ucznia, stworzenie wspólnoty opartej na serdecznych relacjach, z rzeczywistym zaangażowaniem nauczyciela umożliwiającym prawdziwe spotkanie z wychowankami.

Wyniki przeprowadzonych badań można interpretować jako poszukiwanie przez studentów inspiracji dla samodzielnego pełnienia roli wychowawcy i jednocześnie jako krystalizację obaw związanych z ich przyszłą pracą. Jako ograniczenie dla wyników badań należy wskazać obecność studenta w rzeczywistości szkolnej, którą obserwował i na temat której sporządził refleksję. Na co dzień w rzeczywistości tej nie przebywają osoby z zewnątrz, co może sprzyjać nie pojawianiu się niektórych zjawisk czy sytuacji odbieranych jako trudności lub intensyfikować te, z których czerpać można inspirację bądź też odwrotnie.

Zakończenie

W artykule zaprezentowano wybrane kategorie sytuujące się na gruncie pedagogiki personalistycznej. Inspiracje czerpane z rzeczywistości szkolnej, głównie związane z osobą nauczyciela, ale także i z zakresem pozostałych ukazanych kategorii stanowią implikacje praktyczne dla wychowawców jak i przyszłych nauczycieli. Zwracają uwagę na cechy nauczyciela, określone podejście do uczniów, właściwą atmosferę i relacje między wychowankami a wychowawcą. Zaobserwowane przez studentów zjawiska i sytuacje postrzegane jako trudności,

---

²⁸ R. Schaffer, *Psychologia dziecka*, PWN, Warszawa 2018, s. 154-156, 174-177, 190, 200.

głównie dostrzeżone w osobie ucznia, wyznaczają implikację społeczną, którą scharakteryzować mogę jako związaną z podjęciem namysłu nad pytaniem o to, kim jest w dzisiejszej rzeczywistości społecznej dziecko. Odpowiedź na to pytanie tkwi, jak przyjmuję, w filozofii personalizmu i wyznacza jednocześnie odpowiedź na pytanie o to kim jest wychowanek.

Założenia pedagogiki personalistycznej, a wraz z tym uwzględnianie dokonań psychologii rozwojowej postrzegam jako rozwiązanie dla prezentowanych trudności związanych z osobą dziecka jak i innych trudności obserwowanych w rzeczywistości szkolnej. Myśl pedagogiczna Jana Pawła II zorientowana na odnoszenie się do osoby ludzkiej z miłością, akcentująca istotę relacji między wychowanymi a wychowawcą, a także relacji do wartości, stanowi wzbogacenie dla prezentowanych inspiracji oraz kierunek rozważania trudności, które na swojej drodze, nazwanej przez Ojca Świętego drogą miłości, spotykają wychowawcy.

Streszczenie:

Artykuł podejmuje problematykę inspiracji i trudności w rzeczywistości szkolnej. Celem pracy jest zaprezentowanie wyników badań własnych oraz zwrócenie uwagi na założenia pedagogiki personalistycznej. Artykuł ma charakter empiryczno-teoretyczny. Celem badań było poznanie inspiracji i trudności w rzeczywistości szkolnej wskazywanych przez studentów po zrealizowaniu praktyki w klasach I-III szkoły podstawowej dokumentujących się w sporządzonych przez nich dziennikach praktyk. Badania przeprowadzono z wykorzystaniem metodologii teorii ugruntowanej. Jakościowe podejście badawcze wsparto ilościową analizą danych. Inspiracje i trudności w rzeczywistości szkolnej zaprezentowano w pięciu kategoriach: osoba nauczyciela, osoba ucznia, relacja nauczyciela i ucznia, atmosfera w klasie, podejście do ucznia. Stwierdzono najwięcej wskazań w zakresie inspiracji dla kategorii osoba nauczyciela oraz najwięcej wskazań w zakresie trudności dla kategorii osoba ucznia. Część teoretyczna artykułu stanowi kontekst dla formułowanych wniosków. Eksploracje teoretyczne obejmują założenia pedagogiki personalistycznej oraz myśl pedagogiczną Karola Wojtyły - Jana Pawła II. Stanowi ona wzbogacenie dla prezentowanych inspiracji oraz kierunek rozważania wskazanych trudności. Artykuł zawiera implikacje praktyczne. Może stanowić inspirację dla wychowawców i przyszłych nauczycieli.

Słowa kluczowe: inspiracje i trudności w rzeczywistości szkolnej, pedagogika personalistyczna, myśl pedagogiczna Jana Pawła II

Summary:

Inspirations and difficulties in school reality in the context of personalistic pedagogy

The article concerns the issue of inspirations and difficulties in school reality. The aim of this paper is to present the results of own research and to draw attention to the assumptions of personalistic pedagogy. This article is empirical and theoretical in nature. The research was aimed at knowing the inspirations and difficulties in school reality indicated by students after completing the practice in classes I-III elementary school documenting themselves in their practice logs. The research was conducted using the methodology of grounded theory. The qualitative research approach was supported by quantitative data analysis. Inspirations and difficulties in school reality were presented in five categories: the person of the teacher, the person of the student, the relationship between the teacher and the student, the atmosphere in a class, approach to a student. The results of research document the most indications in terms of inspirations for the category the person of the teacher and the most indications in terms of difficulties for the category the person of the student. The theoretical part of the article is the context for the formulated conclusions. Theoretical explorations include the assumptions of personalistic pedagogy and the pedagogical thought of Karol Wojtyła - John Paul II. It is an enrichment for the presented inspirations and a direction for considering the indicated difficulties. The article contains practical implications. It can be an inspiration for educators and future teachers.

Keywords: inspirations and difficulties in school reality, personalistic pedagogy, pedagogical thought of John Paul II

Bibliografia:

1. Chałas K., Maj A., *Encyklopedia aksjologii pedagogicznej*, Polwen, Radom 2016.
2. Charmaz K., *Teoria ugruntowana. Praktyczny przewodnik po analizie jakościowej*, PWN, Warszawa 2013.
3. Chrobak S., Frejusz K., *Pedagogika zaangażowania. Teoria i praktyka wychowania w ujęciu Janusza Tarnowskiego*, [w:] Polska Myśl Pedagogiczna, nr 4, 2018, s. 223-237.
4. Dębowski J., *Mały słownik etyczny*, Branta, Bydgoszcz 1994.
5. Drzeżdżon W., *Wokół personalistycznej koncepcji wychowania Jana Pawła II*, [w:] Język - szkoła – religia, nr 3, 2008, s. 99-112.
6. Jakubowicz-Bryx A., *Zdobywanie i budowanie autorytetu przez nauczycieli wczesnej edukacji*, [w:] Roczniki Pedagogiczne, t. 6, nr 2, 2014, s. 83-96.
7. Łobocki M., *W trosce o wychowanie w szkole*, Impuls, Kraków 2007.
8. Nowak M., *Pedagogika personalistyczna*, [w:] *Pedagogika*, red. Z. Kwieciński, B. Śliwerski, PWN, Warszawa 2021.
9. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 roku w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz.U. 2017, poz. 356).
10. Schaffer R., *Psychologia dziecka*, PWN, Warszawa 2018.
11. Starnawski W., *Wprowadzenie do pedagogicznej myśli Karola Wojtyły–Jana Pawła II*, [w:] Roczniki Nauk Społecznych, t. 33, z. 2., 2005, s. 15-29.
12. Wojtyła K., *Miłość i odpowiedzialność*, Wyd. Towarzystwa Naukowego KUL, Lublin 1986.
13. Wojtyła K., *Osoba i czyn oraz inne studia antropologiczne*, Wyd. Towarzystwa Naukowego KUL, Lublin 2000.
14. Wojtyła K., *Filozof i papież. Wybór tekstów*, Oficyna Naukowa, Warszawa 2009.
15. Wrońska K., *Osoba i wychowanie. Wokół personalistycznej filozofii wychowania Karola Wojtyły, Jana Pawła II*, Wyd. Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2000.

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy

Wydział Pedagogiki

e-mail: sylwia.wilczynska@ukw.edu.pl

tel. 721808998